

Karol MOTYL

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Kontakt: e-mail: k.motyl@ajd.czyst.pl

Jak cytować [how to cite]: Motyl, K. (2017). Od redakcji: Podstawy edukacji. *Graniczność, pogranicze, transgresja. Podstawy edukacji: Graniczność, pogranicze, transgresja, 10, 7–9.*

Od redakcji: Podstawy edukacji. Graniczność, pogranicze, transgresja

„Podstawy Edukacji” to rocznik myśli społeczno-pedagogicznej, który ukazuje się od 2008 roku staraniem Zakładu Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań (obecnie Zakładu Podstaw Pedagogiki) Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Idea organizująca dziesiąty – jubileuszowy – tom dotyczy graniczności, pogranicza i transgresji, stając się impulsem do podjęcia refleksji nad sensem i znaczeniem obecności tej kategorii w dyskursie pedagogicznym.

Jak pisze Lech Witkowski, „kategoria granicy (i postulat życiodajnego pogranicza) wydaje się być fundamentem dla myślenia o człowieku, o kulturze, o wrastaniu w człowieczeństwo i w kulturę. Rola tej kategorii w humanistyce rośnie tym bardziej, im bardziej w gruzy idą granice sztuczne, narzucane przymocą” (Witkowski, 2000, s. 18). Dodatkowo, mimo postępującej technizacji i dehumanizacji, współczesne człowieczeństwo domaga się bezpośredniego kontaktu i odkrywania innego na obcej przestrzeni. Ludzki duch nie objawia się w człowieku, lecz w czasie spotkania na granicy pomiędzy poszczególnymi istnieniami. Tylko tam, pomiędzy ludźmi, na pograniczu, dzięki wzajemnemu poznaniu (lub samopoznaniu) i wzbogaceniu, możliwa jest pełna i prawdziwa egzystencja (Buber, 1992). Na nawiązaniu uczciwego i rzeczywistego dialogu opiera się pedagogiczny efekt pogranicza, czyli fenomen rozwojowej przemiany tożsamości poprzez interakcję z tym, co inne czy obce, bez odruchu okopywania się i izolowania w ekskluzywnych, wrogich obozach (Witkowski, 1997; Maliszewski, 2015). Bycie na pograniczach staje się normalnością, umożliwia zrozumienie siebie, własnych i innych poglądów, racji, zachowań, pozwala uświadomić znaczenie inności w rozwoju i realizacji siebie. Tylko bycie na pograni-

czu nie dopuszcza do odrzucenia innych czy narzucania innym własnych poglądów, schematów. Uczy współistnienia, współpracy, życzliwości, otwartości, tym samym stwarza mniejsze przyzwolenie na nietolerancję i obojętność (Nikitorowicz, 2014). Owa dialogowość podkreśla znaczenie granicy, gdzie pozorne przeciwieństwa wchodzą w interakcję, wyznaczając pełną napięć przestrzeń możliwego współistnienia (Lacarpa, 2009). W tym rozumieniu człowiek żyje na pograniczu świadomości własnej i cudzej – wszystko, co go dotyczy, dochodzi do niego poprzez innego człowieka, ale także na pograniczu, gdzie ma miejsce wspólna egzystencja zróżnicowanych grup społecznych, a poszczególne jednostki mają okazję do głębszego przeżywania swojego człowieczeństwa (Bachtin, 1986). Pogranicze jest miejscem polifonicznym (mnogość opinii, graniczenie ze sobą sprzecznych punktów widzenia i odmiennych tradycji), a kultura, żeby zachować swoją żywotność, musi być przecinana granicami. Nie ma ona wewnętrznego terytorium. Cała usytuowana jest na granicach, które przebiegają wszędzie i przecinają każdy jej punkt. Tylko wtedy kultura wymagać będzie od nas rewizji, kontynuacji czy nawiązywania do innych kultur, a nie jedynie powtarzania (odtworzenia), które blokuje myślenie i ekspansję żywego ludzkiego doświadczenia (Bachtin, 1982).

Można zadać sobie pytanie: Czy i w jaki sposób w dzisiejszym świecie doświadczamy pogranicza? Zofia Nałkowska w powieści *Granica* pokazuje możliwości odniesienia się do tego pojęcia: zaczynając od granic społecznych (podział między ludźmi), granic moralnych, granic odporności psychicznej człowieka, granic psychologicznych (możliwość poznania samego siebie), a kończąc na granicach filozoficznych (możliwość poznania ostatecznej prawdy). Być może powieść ta stała się wskazówką czy inspiracją do rozpoczęcia dyskusji na zaproponowany temat.

W rozważaniach nad edukacją kategorię pogranicza traktować można szeroko i z różnych punktów widzenia: w rozumieniu terytorialnym, treściowo-kulturalnym, interakcyjnym, stanów i aktów świadomości jednostek, komunikacji międzyludzkiej (Nikitorowicz, 1995). Sugerujemy, aby uwzględnić także jej trzy aspekty: **przestrzenny** (obszar, terytorium znajdujące się przy granicy, daleko od centrum), **społeczno-kulturowy** (usytuowany w przestrzeni kontakt społeczno-kulturowy między dwoma lub więcej narodami lub grupami etnicznymi) i **osobowościowo-kulturowy** (miejsce kształtowania się nowego człowieka i jego kultury) (Sadowski, 1995). Graniczność można odnosić także do pedagogiki, jako dyscypliny naukowej, jej tożsamości, przedmiotu badań, metodologii itp. Jesteśmy także otwarci na inne propozycje problematyki tekstów, podejmujących zagadnienia znajdujące się w podtytule numeru.

Autorzy prezentujący wyniki swoich przemyśleń w tomie, który oddajemy w Państwa ręce, rozpatrują kategorię graniczności, pogranicza i transgresji na różnych płaszczyznach, ich teksty mogą stanowić cenne źródło wiedzy i inspiracji motywujących do podejmowania kolejnych badań i rozważań na tym polu.

Z pewnością prezentowane teksty nie wyczerpują spektrum tematu, ale też nie to jest podstawowym celem tej pracy. Mamy nadzieję, że zawartość jubileuszowego tomu „Podstaw Edukacji” spotka się z zainteresowaniem Czytelników.

Na koniec przywołujemy cytat, który, jak sądzimy, dobrze oddaje ideę organizującą niniejszy tom „Podstaw Edukacji”:

[...] opowieść o granicach, zarówno tych fizycznych i namacalnych, jak i tych nieuchwytnych, które konstruujemy w naszych głowach, żeby zbudować sobie zwodnicze poczucie porządku i kontroli nad rzeczywistością. Przeszłość – przyszłość, realne – nie-realne, kobieta – mężczyzna, człowiek – zwierzę, sen – jawa, jeden kraj – drugi kraj, jeden język – drugi język. Biegunowość tych kategorii tworzy prostą siatkę, która pozwala nam czuć się bezpiecznie – mamy wrażenie, że rozumiemy świat. Jednak to, co najciekawsze, to, co najbardziej żywe i prawdziwe, dzieje się zawsze gdzieś pomiędzy, na nieukończonym wielkim pograniczu (Tokarczuk, 2012).

Bibliografia

- Bachtin, M. (1982). *Problemy literatury i estetyki*. (W. Grajewski, tłum). Warszawa: Czytelnik.
- Bachtin, M. (1986). *Estetyka twórczości słownej*. (D. Ulicka, tłum). Warszawa: PIW.
- Buber, M. (1992). *Ja i Ty*. (D. Doktor, tłum.). Warszawa: PAX.
- Lacarpa, D. (2009). *Bachtin, marksizm, karnawał*. (Ł. Wróbel, tłum). W: D. Ulicka (red.), *Ja–inny, wokół Bachtina*. T. 2. Kraków: Universitas.
- Maliszewski, K. (2015). *Pedagogika na pograniczu światów*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Nikitorowicz, J. (1995). *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Nikitorowicz, J. (2014). Wielokulturowość – Pogranicze – Człowiek pogranicza. Ku paradygmatowi współistnienia, zachowania i kreowania pokoju. *Drohiczyński Przegląd Naukowy*, 6, 171–190.
- Sadowski, A. (1995). *Wschodnie pogranicze w perspektywie socjologicznej*. Białystok: Ekonomia i Środowisko. Fundacja Ekonomistów.
- Tokarczuk, O. (2012). *Moment niedźwiedzia*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Witkowski, L. (1997). *Edukacja wobec sporów o (po)nowoczesność*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Witkowski, L. (2000). *Uniwersalizm pogranicza*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.